

Особливості реалізації права на спадкування в умовах війни

Корольова В. В.

к. ю. н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

Защеринська М. І.

студентка юридичного факультету,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ZachshtrMH@krok.edu.ua

Питання спадкування перебуває в центрі уваги не лише держави, суспільства, законодавця, науковців, а також тією чи іншою мірою стосується кожного.

Цивільний кодекс України визначає спадкування як перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла, (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) (ст. 1216 ЦКУ) [1]. Спадкування здійснюється за заповітом або за законом.

Спадкування-це цілий комплекс самостійних, але водночас взаємопов'язаних між собою правовідносин: правовідносин, що виникають із факту відкриття спадщини; правовідносин, що виникають відносно охорони спадкового майна; правовідносин із факту прийняття чи відмови від спадщини; правовідносин щодо виконання заповіту тощо.

Війна та воєнний стан в Україні внесли свої корективи у повсякденне життя, в тому числі і у сферу спадкових відносин.

На сьогоднішній день в Україні, в умовах війни, регулювання спадкових відносин здійснено шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів.

Так, 28 лютого 2022 року Постановою КМУ від 28.02.2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» (з відповідними змінами та доповненнями) були визначені особливості спадкування в умовах воєнного стану [2]. Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 року № 1118/5, що набрав чинності 19.03.2022, були внесені зміни в Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5 [3].

Проаналізуємо зміни, які відбулися у правовому регулювання спадкових відносин.

Змінився строк прийняття та відмови від спадщини.

За загальним довоєнним правилом, для прийняття спадщини чи відмови від її прийняття встановлювався строк у шість місяців, який починався з часу відкриття спадщини. На час дії воєнного стану перебіг строку зупиняється, але не більше ніж на чотири місяці [2]. Вказана зміна почала діяти з 06.03.2022 року. Таким чином, в разі якщо до 06.03.2022 року шестимісячний строк спадкування не сплинув, то він автоматично подовжується ще на 4 місяці і в сумі становить 10 місяців, а якщо сплинув під час воєнного стану, але до 06.03.2022 року, то діє стара норма, за якою строк прийняття спадщини або відмови від неї не подовжується та становить 6 місяців.

При цьому слід взяти до уваги, що зупинення строку не гарантує у майбутньому безспірності спадкових правовідносин, а тому пропущення шестимісячного строку для прийняття спадщини може у майбутньому призвести до негативних наслідків,

включаючи необхідність звернення до суду для визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Проаналізувавши судову практику, яка стосується цього питання, можна побачити, що суди поважними визнають такі причини пропусчення строку як хвороба спадкоємця, неможливість з'явлення до нотаріуса у зв'язку із скрутним матеріальним становищем, перебування на військовій строковій службі у складі ЗСУ.

Також під час воєнного або надзвичайного стану звернення про спадкову справу можна подати до будь-якого нотаріуса України, незалежно від місця відкриття спадщини, тобто спрощена процедура заведення спадкової справи [3].

В умовах війни можливість заведення спадкової справи без прив'язки до місця відкриття спадщини є важливою зміною, оскільки на частині територій нашої держави ведуться бойові дії. Крім того, велика кількість громадян змушені були виїхати в інші регіони.

Нотаріус може завести спадкову справу, навіть без використання Спадкового реєстру, якщо до нього доступ обмежено. З відновленням доступу до Реєстру нотаріус зобов'язаний протягом п'яти робочих днів перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту. З метою недопущення зловживань щодо спадщини в цей період встановлені певні обмеження щодо видачі свідоцтва про право на спадщину. Так діє заборона видачі Свідоцтва про прийняття спадщини, якщо справа не зареєстрована у Спадковому реєстрі.

Під час дії воєнного стану свідоцтво про право на спадщину видається нотаріусом після закінчення строку для прийняття спадщини. Тобто, останніми змінами, що були внесені 02.06.2022 року до п. 3 постанови КМУ №164 [2], свідоцтво буде видаватись спадкоємцям, але не через 6 місяців з дня смерті спадкодавця, а через 10 місяців з моменту його смерті або оголошення особи померлою.

Не варто забувати також, що багато хто виїхав за кордон. У такому разі, відповідно до статті 38 Закону України «Про нотаріат» [4], за кордоном нотаріальні дії вчиняють консульські установи та дипломатичні представництва. Окрім того, заяву про прийняття спадщини можна відправити нотаріусу поштою, але при цьому справжність підпису на такій заяві повинна бути нотаріально посвідчена.

Слід звернути увагу, що перебування за межами України не є поважною причиною для пропуску строку на звернення із заявою про прийняття спадщини.

Варто відзначити, що законом передбачена можливість прийняття спадщини окремими особами автоматично, без подання нотаріусу заяви про прийняття спадщини. Згідно ч. 3 статті 1268 ЦК України “Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу, він не заявив про відмову від неї.” Такий випадок отримав назву фактичного отримання спадщини. Підтвердженням факту постійного проживання особи із спадкодавцем є відмітка у паспорті спадкодавця про реєстрацію його місця проживання; довідка комунальних органів про факт реєстрації місця проживання спадкоємця за відповідною адресою разом із спадкодавцем. У разі відсутності документального підтвердження факт постійного проживання може підтверджуватися рішенням суду.

Також до категорії осіб, які вважаються такими, що прийняли спадщину віднесені малолітні, неповнолітні, недієздатні особи, а також особи, цивільна дієздатність яких

обмежена, якщо від спадку не відмовляться батьки, усиновлювачі чи опікуни (частині 2-4 статті 1273 ЦК Кодексу) [1]. Однак і в першому і в другому випадку все ж таки рекомендується подавати заяви, щоб у майбутньому уникнути судових розглядів.

Спiрним питанням є розширення кола осіб, наділених правом посвідчувати заповіти, який надано у Постанові КМУ від 28.02.2022 р., адже в ЦК України у статтях 1251, 1252 закріплено вичерпний перелік посадових, службових осіб, наділених правом посвідчувати заповіти. Розширення переліку осіб, наділених таким правом можливе виключно шляхом внесення змін до ЦК України. У протилежному випадку, це призведе до численних судових спорів.

Отже, в умовах сьогодення, а саме введення в Україні воєнного стану від 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією РФ, вплинуло на всі сфери суспільних відносин, включаючи спадкування. А тому держава повинна ефективно та своєчасно реагувати на такі виклики з метою забезпечення стабільності майнового обороту, а також захисту прав суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Деякі питання про нотаріат в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. №164 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>
4. Закон України "Про нотаріат" від 02.09.1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст.383